

АДАПТАЦІЯ СТУДЕНТІВ ДО УМОВ НАВЧАННЯ У ВНЗ

Постановка проблеми. Необхідною умовою успішного навчання студентів є їхня готовність до пізнавальної діяльності, яка багато в чому визначається ступенем адаптації першокурсників до вузівського навчального процесу. Адаптація – це процес активного пристосування індивіда до середовища, що змінюється, за допомогою різних соціальних засобів [8]. Вона є елементом діяльності, функцією якого є освоєння студентами стабільних умов середовища, рішення типових проблем, що повторюються, шляхом використання прийнятих вузівським колективом способів поведінки, дій. Основним її способом є ухвалення норм і цінностей нового для першокурсників соціального середовища (групи, колективу викладачів), що склалися тут форм соціальної взаємодії (формальних і неформальних зв'язків, стилю керівництва), а також форм наочної діяльності (організація навчальної праці, технологія навчання, методи контролю знань тощо) [6].

Як же підготовлені до навчання у ВНЗ першокурсники? Які при цьому виникають проблеми? Поставлені питання необхідно вирішувати при реалізації задач спадкоємності вищої і середньої школи, навчання студентів технології навчальної праці, вдосконаленню самого процесу навчання, прискорення процесу адаптації студентів тощо.

Постановка завдання. Мета статті – проаналізувати і виявити проблеми адаптації студентів-першокурсників до умов навчання у ВНЗ шляхом анкетування та опитування студентів, аналізу педагогічної, соціологічної літератури.

Дослідження виконано згідно з напрямками практичної діяльності факультету фізичної культури Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди.

Виклад основного матеріалу. Найбільш наочно процес первинної адаптації виявляється звичайно в першому семестрі, коли студентам, що починають навчатися, доводиться інтенсивно вживатися в нових для них умовах навчання. Виділені вище структурні складові процесу адаптації, утворюють ту основу, на базі якої у студентів виробляються різноманітні і складні пристосувальні реакції до навчально-виховного і суспільного життя колективу. В першу чергу першокурсники стикаються з новою для них організацією навчального процесу (лекції, семінари, самостійна і індивідуальна робота, НДРС тощо).

Досвід показує, що перший, а для ряду студентів і другий курси виявляються тими критичними роками, протягом яких вони проходять через складні і багатоманітні процеси адаптації до умов навчання і вузівського життя.

Рівень адаптації студентів до навчання, її мотиви і спрямованість бувають різними за тривалістю, інтенсивністю і цілеспрямованістю. Одні з них досить успішно адаптуються протягом першого семестру, інші – до кінця другого семестру, треті – впродовж третього і четвертого семестрів тощо. А декому це взагалі не вдається.

Таке явище залежить від багатьох причин: характеру орієнтації і установок на навчання у виші; профілю обраної спеціальності; від умов життя; психолого-суб'єктивних даних складу студентів і, зокрема, ступеня пластичності і динамічності їхньої індивідуальної психіки; організації навчально-виховного процесу на факультеті і кафедрах; усередині колективних взаємостосунків студентів між собою і викладачами; цілого ряду інших об'єктивних і суб'єктивних факторів [3; 5; 11].

Для підвищення якості навчальної праці студентів велике значення мають проблеми перебудови, які склалися в школі, їх стереотипів навчальної роботи і озброєння їх новими уміньми і навичками навчально-пізнавальної діяльності. «Вища школа, – відзначав у зв'язку з цим С. Зінов'єв, – відрізняється від середньої не тільки спеціалізацією підготовки, ступенем складності і великим об'ємом навчального матеріалу, але, мабуть, головним чином методикою навчальної роботи, в якій закладений творчий початок, і ступенем

самостійності студентів» [4, с. 84].

Практика показує, що перехід вчорашніх школярів від класно-урочної системи навчання до переважно самостійних занять нерідко здійснюється досить хворобливо, а часто і з великими ускладненнями. Не всі з них справляються з подоланням цих труднощів і швидко перебудовують звичні форми навчальної роботи, і досить часто ВНЗ вимушені відраховувати за академічну неуспішність – не найслабкіших студентів. Вся річ у тому, що багато хто з них просто не вміє правильно організувати свою навчальну діяльність, не встигають зрозуміти, як потрібно навчатися у ВНЗ.

У той же час перші місяці навчання, особливо перші атестації, а потім заліки і іспити виявляють багато студентів, яким складно навчатися і вони потребують педагогічної допомоги. Нарешті виявляються такі студенти, які за своїми особистісними якостями не готові до навчання у ВНЗ. Можна виділити декілька факторів, які лежать в основі типових ускладнень, що відчувають першокурсники в період адаптації:

1. Недостатній рівень шкільної загальноосвітньої підготовки, в основі якої, як правило, прихована нерозвинена працьовитість і допитливість, дефіцит особистої відповідальності і навчальної активності, невисокий рівень духовного і інтелектуального потенціалу.

2. Більшість молодих людей, що приходять до ВНЗ, слабо володіють вираженими навичками навчальної роботи, недостатньо володіють прийомами раціонального мислення, запам'ятовування, концентрації і розподілу уваги. У значній частині студентів слабо виражена вольова регуляція в подоланні виникаючих навчальних труднощів. Як правило, у вчорашніх школярів відсутні стійкі навички користування навчальною літературою, конспектування, раціонального читання, організації своєї самостійної роботи, особливо її планування.

3. Значна частина студентів приходять у ВНЗ з наївним переконанням у тому, що їх абсолютно всьому повинен хтось навчити, все показати і пояснити. Вони бачать себе в звичній пасивній ролі школяра, а не активній ролі студента ВНЗ, основне завдання якого здобування знань самостійною, напруженою працею.

4. Слабо виражений рівень загальної культури, етичної і трудової вихованості, що виявляються на фоні обмеженого життєвого досвіду і соціальної зрілості. Несумлінне ставлення до навчальної праці, до слова і справи, світоглядна і соціальна інфантильність.

5. Недостатня вираженість установки студентів на придбання прогресії разом із слабким проявом ціннісного ставлення до знань. Достатня кількість студентів лише в ході адаптації починають усвідомлювати всю серйозність зробленого ними життєвого вибору. При цьому одні розчаровуються, інші байдуже упокорюються, треті починають виявляти цікавість до майбутньої спеціальності і робити боязкі кроки до ознайомлення з нею.

6. Невпевненість багатьох початківців студентів у тому, що їм під силу успішне навчання у ВНЗ. Далеко не всі випускники загальноосвітньої школи об'єктивно в змозі справитися з вимогами, об'ємом і темпом роботи, що традиційно склалися у ВНЗ і розраховані на здібних і підготовлених людей [9].

Провідна роль перерахованих вище факторів, як початкових для процесу адаптації студентів, уже підкреслювалася в цілому ряді робіт [10; 12 і ін.]. Можна погодитися, що ці фактори обумовлені недоліками виховання в сім'ї, упущенням навчання в середній школі, впливом соціального середовища тощо. Та все ж, на наш погляд, неабияка частка відповідальності лежить на самих студентах. Тому на перше місце у виховній роботі, що проводиться з першокурсниками, слід поставити задачу подолання утриманських настроїв в їхньому середовищі.

Вивчення проблеми адаптації студентів молодших курсів до умов навчання у ВНЗ необхідно визнати як одну з нагальних педагогічних проблем вищої школи в умовах її корінної реформи. При цьому питання адаптації студентів повинні розглядатися в руслі загальних уявлень про вплив адаптації як однієї з форм життєдіяльності індивіда.

Недостатня психологічна і практична підготовленість багатьох випускників середньої школи до вузівських форм і методів навчання призводить не тільки до їх неуспішності.

Невміння студентів самостійно перебудувати способи навчально-пізнавальної діяльності відповідно до нових умов навчання викликає у них відчуття розгубленості, незадоволеності і спричиняє негативне ставлення до навчання в цілому. «У деяких студентів першого курсу, – наголошує А. Колесова, – процес адаптації до нових умов, нових вимог і вироблення оптимальних моделей успішної навчальної діяльності у ВНЗ відбувається дуже повільно і хворобливо і, таким чином, створює умови для згасання виробленої в школі звички відповідального ставлення до навчання» [7, с. 70].

Одержані дані показують, що адаптуються далеко не всі студенти-першокурсники. Так, основною причиною їх відрахування слід визнати слабку довузівську підготовку (77,8%). Середній бал атестата абітурієнта є достатньо показовим для прогнозування його успішного навчання у ВНЗ і повинен відповідати не менше 4 (124 бали).

Ще однією причиною відрахування є низька вираженість професійних інтересів у першокурсників (21,6%), це пояснюється, з одного боку, недоліками роботи профорієнтації в середній школі, а з іншого – змістом і якістю цієї роботи, що проводиться самим ВНЗ. Для цього і потрібно створення спеціалізованих класів у школах, ліцеях, коледжах, проведення предметних олімпіад тощо.

Шкільне навчання, безумовно, закладає той фундамент, на якому надалі будується вузівське навчання, а успіх останнього в значній мірі залежить від того, якими знаннями і особливо вміннями в галузі навчальної праці озброїла своїх випускників школа. Володіння інформацією про характерні достоїнства й недоліки шкільної підготовки, про рівень розвитку у старшокласників умінь і навичок, про ступінь готовності випускників до продовження освіти в умовах ВНЗ дозволить не тільки детально вивчити цей аспект проблеми, але й одержати відповідь на такі питання: чи дає школа ВНЗ «готового» студента і чи достатній довузівський досвід навчальної діяльності для успішного навчання у вищій школі. «Оскільки кожний школяр на попередньому етапі навчання вже придбав деякі уміння, – пише Ю. Бабанський, – то завжди корисно знати наявний початковий рівень, оцінити той “плацдарм”, з якого починається новий етап роботи» [2, с. 18]. Це представляється важливим ще й тому, що багато дослідників наголошують на відсутності надійного зворотного зв'язку між загальноосвітньою і вищою школою, як однієї зі сфер соціальної практики своїх випускників, а вузівські викладачі, у свою чергу, гостро відчувають дефіцит необхідної попередньої інформації про тих, хто вступає до ВНЗ. Тому цілком природно, що робота з озброєння студентів технологією вузівської навчальної праці повинна будуватися з урахуванням засвоєних у школі прийомів і методів навчання.

Для успішного оволодіння вміннями і навичками вузівського навчання студентам, які починають навчатися, необхідно знати, які ж стереотипи навчальної діяльності сформовані в школі, що ускладнює навчання у ВНЗ і потребує відповідної перебудови. Найважливіші з них такі:

1. Несформованість у випускників середньої школи багатьох важливих прийомів осмислення матеріалу (логічні операції порівняння, аналізу, виокремлення головного в матеріалі, що вивчається, систематизація і класифікація фактів тощо), а іноді і звичка до механічного запам'ятовування негативно позначається на навчальній діяльності у ВНЗ, де першокурсники стикаються з принципово новими вимогами в цьому відношенні. Так, для глибокого засвоєння лекційного матеріалу необхідно одночасно слухати, проводити розумову обробку почутого матеріалу, виділяти і записувати головні питання. Проте вироблена в школі звичка проводити роботу з осмислення матеріалу, що вивчається, під керівництвом вчителя перешкоджає сприйняттю нової інформації.

2. Вплив стереотипів шкільного навчання значною мірою виявляється і в організації навчальної роботи у ВНЗ. Як відомо, система шкільного навчання побудована таким чином, що пояснення нового матеріалу і його закріплення сполучено в одне ціле самою структурою уроку. В той же час у ВНЗ така синхронність відсутня. Більш того, виклад нового навчального матеріалу на лекції і його закріплення на семінарських і практичних заняттях часто розділені тривалими проміжками часу. Тим часом, звикнувши за роки шкільного навчання до закріплення знань під керівництвом вчителя, першокурсники не усвідомлюють

необхідності систематичної самостійної роботи із засвоєння матеріалу, що вивчається, і не знають основних психолого-педагогічних вимог, що пред'являються до її організації, що природно спричиняє цілий ряд серйозних недоліків у навчальній роботі.

3. Специфіка вузівського навчання багато в чому обумовлена відсутністю систематичного поточного контролю за якістю засвоєння знань. У середній школі, як відомо, контроль за навчальною роботою і засвоєнням матеріалу, що вивчається, здійснюється на кожному уроці. Систематичний поточний контроль багато в чому позитивно позначається на вдосконаленні знань учнів, дозволяє виявити ефективність вживаних прийомів розумової праці, а також регулювати процес навчання. У ВНЗ знання студентів ґрунтовно оцінюються двічі на рік під час заліково-екзаменаційних сесій. Але, звикнувши за багато років шкільного навчання звир'ятися свій ритм навчальної роботи з оцінкою в щоденнику, багато першокурсників психологічно зовсім не підготовлені до того, що хоча їх знання оцінюватимуть тільки через півроку, їм треба регулярно працювати самостійно.

Відчуваючи себе достатньо вільними від педагогічного контролю, багато першокурсників підміняють регулярну навчальну роботу епізодичними, безсистемними заняттями, що, природно, позначається на якості навчання. Намагаючись надолужити прогапане, вони ґрунтовно опрацьовують вивчений матеріал лише напередодні іспитів. Відновлення «згасаючих» відомостей про предмет вивчення «штурмом» за два, три дні перед іспитами є істотним недоліком навчальної роботи студентів. «Навчальна інформація в цьому випадку (досить поширеному) береться ніби «напрокат», на час іспитів, і в знання студентів не переходить, вона, як то кажуть, здається екзаменатору», – наголошує С. Архангельский [1, с. 97].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, швидка і якісна адаптація студентів-першокурсників є необхідною умовою для їх подальшого успішного навчання. Перші місяці навчання, особливо перші атестації, а потім заліки і іспити виявляють багато студентів, що з різних причин відчувають проблеми в навчанні і тому потребують педагогічної допомоги. Вузівське навчання має ряд істотних відмінностей у порівнянні зі шкільним і є багато в чому специфічним за своєю методикою. Тому не всі вміння і навички навчальної роботи, які засвоєні в школі, застосовуються в системі вузівського навчання і вимагають корекції і вдосконалення. Деякі з них стають навіть перешкодою вузівським методам навчання. В цьому випадку з'являється відоме в психології явище інтерференції, коли раніше засвоєні уміння і навички перешкоджають успішному здійсненню подальшої діяльності і вимагають певної перебудови.

Список використаних джерел

1. Архангельский С. И. Лекции по теории обучения в высшей школе / С. И. Архангельский. – М. : Высшая школа, 1974. – 384 с.
2. Бабанский Ю.К. Рациональная организация учебной деятельности / Ю. К. Бабанский. – М. : Знание, 1981. – 96 с.
3. Березуцкая Ю. П. Подготовка организаторов образования к анализу управленческой деятельности на основе системы мотивационного программно-целевого управления / Ю. П. Березуцкая. – Барнаул, 1999. – 186 с.
4. Зиновьев С. И. Учебный процесс в советской высшей школе / С. И. Зиновьев. – М. : Высшая школа, 1975. – 314 с.
5. Коганов Л. Л. НОТ преподавателя / Л. Л. Коганов. – Минск : Из-во БГУ, 1972. – 165 с.
6. Козлов Н. С. Первокурснику об организации учебного труда студентов / Н. С. Козлов, Л. М. Козлова, К. М. Нариманян. – Усть-Каменогорск: ВКГУ, 1994. – 131 с.
7. Колесова А. М. О повышении студентами первого курса необходимости ответственного отношения к учению / А. М. Колесова // Экспериментальная и прикладная психология. – Л. : Из-во ЛГУ 1971. – С. 70.
8. Краткий словарь по социологии / А. С. Айзикович [и др.]. – М. : Политиздат, 1988. –

- 477 с.
9. Лагирев В. В. Адаптация студентов к условиям обучения в техническом вузе и особенности организации учебно-воспитательного процесса с первокурсниками / В. В. Лагирев // Содержание, формы и методы обучения в высшей школе: Обзор. информация / НИИВО. – М., 1991. – Вып. 3. – 48 с.
  10. Лисовский В. Т. Советское студенчество: Социологические вопросы / В. Т. Лисовский. – М. : Высшая школа, 1990. – 304 с.
  11. Рахманин В. С. Социологическое исследование в вузовский учебный процесс / В. С. Рахманин // Педагогика высшей школы. – Воронеж : Изд-во ВГУ, 1974. – С. 93-94.
  12. Рычков Г. В. Готовы ли выпускники школы к продолжению образования? / Г. В. Рычков // Советская педагогика. – 1990. – № 9. – С. 32-37.

Ажиппо О. Ю., Дорофеева Т. И., Коверя В. М., Лисенко В. В.

Адаптація студентів до умов навчання у ВНЗ

Розглянуто проблеми адаптації студентів перших курсів до навчання у ВНЗ, можливі причини їх появи. Наведено фактори і причини, що ускладнюють адаптацію первокурсників. Особлива увага приділено подоланню стереотипів, пов'язаних із процесом навчання. Представлено класифікацію складових процесу адаптації.

Ключові слова: адаптація, студенти, первокурсники, навчання, вищий навчальний заклад, причини, фактори.

Ажиппо А. Ю., Дорофеева Т. И., Коверя В. Н., Лысенко В. В.

Адаптация студентов к условиям обучения в ВУЗе

Рассмотрены проблемы адаптации студентов первых курсов к обучению в вузе, возможные причины их появления. Указаны факторы и причины, затрудняющие адаптацию первокурсников. Особое внимание уделяется преодолению стереотипов, связанных с процессом обучения. Представлена классификация составляющих процесса адаптации.

Ключевые слова: адаптация, студенты, первокурсники, обучение, высшее учебное заведение, причины, факторы.

A. Azhippo, T. Dorofeeva, V. Koverya, V. Lysenko

Adaptation to the Conditions of Teaching Students in High School

The problems of adaptation of the first-year students to studying at a higher educational establishment are examined in the given article, the possible reasons of their appearance are revealed. Also the factors and reasons which complicate the adaptation of freshmen to the high-quality study are resulted in the article. The authors present the classification of the constituents of the process of adaptation.

Key words: adaptation, students, freshmen, learning, higher educational establishment, causes, factors.

Стаття надійшла до редакції 10.10.2012 р.